

вопросов допрашиваемому, оценки полученных показаний и т.п. рекомендовано привлекать для участия в допросе, в качестве специалиста, сотрудника нефтетранспортного предприятия.

Ключевые слова: *допрос, предмет допроса, тактика допроса, подозреваемый, кража, нефть и нефтепродукты, магистральный трубопровод.*

Kovalenko V., Kudinov A. Features of Tactics of Interrogation of Suspects at Investigation of Oil and Oil Products Thefts from Main Pipelines

The article is devoted to the tactics of interrogation of persons suspected of theft oil and oil products from main pipelines. Based on the analysis of the materials of the investigative and judicial practice, typical shortcomings that are allowed in the production of this investigative action are revealed: superficial and incomplete interrogation; not finding out the necessary questions; not use during the interrogation of information obtained as a result of other investigative actions and operational-search activities.

The functional classification of the suspects is given, in particular: persons who were detained "on the hot"; persons established by investigative and operationally search methods.

A number of practical recommendations have been proposed to optimize the interrogation process for achieving the greatest effectiveness: to interrogate persons detained "hot" without delay, using the surprise factor, in order to more effectively take advantage of their unpreparedness to actively counteract the interrogation; when determining the order of interrogation of persons, to apply modern tactical practices of practice and the theory of interrogation (taking into account the achievements of psychophysiology, psychoanalysis, etc.); to form an object of primary interrogation of a suspect in accordance with an algorithm developed by science and approved practice of investigating crimes of this category; to use additional means (along with logging) of fixing the testimony of suspects in committing such a type of useful attacks; to act in advance of the attempt of suspects to change the testimony given earlier; widely use complexes tested by the investigative practice of tactical techniques; to involve in interrogation, as a specialist, an employee of an oil transportation enterprise.

Key words: *interrogation, the subject of interrogation, tactics of interrogation, suspect theft petroleum and petroleum products, main pipeline.*

УДК 343.1-047.22

В. В. Коновалов

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглянуто процесуальні форми використання спеціальних знань в кримінальному провадженні. Закцентовано увагу на недостатньому законодавчому забезпеченні права сторони захисту на залучення спеціалістів при збиранні доказів, а також їх використання при прийнятті судового рішення. Запропоновано внести зміни до кримінального процесуального законодавства, які будуть направлені на розширення гарантій дотримання засад рівності та змагальності сторін у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: *спеціаліст, спеціальні знання, форми використання знань, гарантії прав учасників процесу.*

Постановка проблеми. Питання щодо використання спеціальних знань у процесі розкриття й розслідування злочинів досліджується не одним

поколінням криміналістів. Проте з прийняттям у 2012 році нового кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) воно отримало додатковий імпульс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти участі спеціаліста в кримінальному провадженні досліджували Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, В. І. Гончаренко, В. О. Коновалова, А. Я. Павліашвілі, М. В. Салтєвський, М. Я. Сєгай та інші вчені.

Формування цілей. Метою статті є аналіз сучасного стану використання спеціальних знань в умовах розширення демократичних засад кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Серед основних пріоритетів чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) було, зокрема, максимально демократизувати процес кримінального судочинства, здійснити законодавче забезпечення охорони прав і свобод учасників процесу, сприяти розширенню використання наукових знань під час досудового розслідування та судового розгляду сторонами кримінального провадження.

Ступінь юридичної захищеності особи в суспільстві, розвиненість правових механізмів забезпеченості її законних інтересів належать до найважливіших показників його цивілізованості й демократичності [1, с.125].

Охорона прав, свобод та законних інтересів у конкретному кримінальному провадженні можливі тільки за умови незалежності, неупередженості та високої фахової підготовки відповідних суб'єктів правозастосування. Вимога компетентності (фахової підготовленості) узагалі не визначається КПК, хоча, при цьому, є визнаною нормою міжнародного права. Загальна декларація прав людини 1948р. (ст.8) та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966р. (ст.14) закріплює право кожного на розгляд його справи компетентним судом. Таким чином, виконання завдань кримінального провадження можливе тільки за умови, що воно буде здійснюватися спеціалістами, які мають належний рівень професійної підготовки [2, с.83].

Розкриття й розслідування злочину неможливе без використання спеціальних наукових знань. Спеціальні знання в кримінально-процесуальному значенні – це знання в науці, техніці або мистецтві, які застосовуються для отримання доказової інформації спеціально підготовленими особами й повинні інтерпретуватись як такі, що не відносяться до юридичних.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК).

Сторони кримінального провадження можуть залучати спеціаліста *під час досудового розслідування* для надання консультацій та безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) (ч. 1, 2 ст. 71 КПК).

Сторони кримінального провадження мають право *під час судового розгляду* заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги (ч. 3 ст. 71). Тобто під залученням спеціаліста, очевидно, треба розуміти як надання консультацій і безпосередньої технічної допомоги, так і інші форми використання таких спеціальних знань, як проведення ревізій, перевірок, обстежень, досліджень, про які законодавець згадує в нормах КПК та ті, на які немає посилення в нормах, але які використовуються в практичній діяльності правоохоронних органів.

Поділяючи використання знань спеціаліста в залежності від стадії кримінального провадження (досудове розслідування й судовий розгляд) законодавець визначає й форми їх використання:

1) *надання консультації* спеціалістом – під час досудового розслідування й судового розгляду (ч.1 ст. 71 КПК);

2) *надання безпосередньої технічної допомоги* (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) – під час досудового розслідування при залученні спеціаліста сторонами кримінального провадження й під час судового розгляду судом (ч. 2 ст. 71 КПК);

3) *використання пояснень і допомоги* спеціаліста – під час судового розгляду за клопотанням сторони кримінального провадження (ч.3 ст.71 КПК).

У кримінальному процесі зіштовхуються полярні інтереси, різні погляди слідчого й адвоката на одні й ті ж само факти, відбувається “боротьба думок”, суджень, уявлень. З прийняттям нового КПК значних змін зазнала процедура доказування, що в умовах реалізації засад змагальності та диспозитивності набуло особливого значення. Одним з найбільш неоднозначних питань у цій сфері залишається питання збирання доказів.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів через проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій (ч.2 ст.93 КПК).

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів через витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також *через здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів* (ч.3 ст.93 КПК).

Неоднозначно тлумачиться право сторони захисту на використання спеціаліста при збиранні доказів. За КПК сторона захисту може (без дозволу й згоди на це слідчого, прокурора) отримувати консультації спеціаліста під час досудового розслідування, отримувати на цьому етапі кримінального провадження безпосередню технічну допомогу спеціаліста.

Так, наприклад, для огляду місця події дорожньо-транспортної пригоди, при якій було заподіяно потерпілим тяжких тілесних ушкоджень, слідчий залучив спеціаліста для надання допомоги в складанні схеми ДТП. Водій автомобіля, за участю якого відбулася дорожньо-транспортна пригода, як потенційний винуватець і відповідно потенційна сторона захисту (у процесуальному сенсі), повинна мати право залучити спеціаліста в галузі дорожнього руху та експлуатації транспорту якому він буде довіряти більше аніж тому спеціалістові, якого залучив слідчий для огляду ДТП. За законом сторона обвинувачення й сторона захисту повинні мати рівні права в збиранні доказів, що підтверджують вину підозрюваного і що її спростовують. Тому при огляді ДТП за участю спеціалістів правоохоронних органів, зокрема, інспекторів-криміналістів національної поліції, судових експертів науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів при Головних Управліннях Національної поліції в областях, логічно було б залучати для огляду події спеціалістів, які не мають корпоративних інтересів з правоохоронними органами, що будуть вести кримінальне провадження, аби забезпечити можливість стороні захисту (потенційному винуватцеві, підозрюваному, учасникові події) самотійно залучати для участі в огляді місця події незалежного спеціаліста.

У реальному вимірі участь в огляді ДТП двох спеціалістів, від сторони обвинувачення й сторони захисту, поки важко уявити. Хоча така ситуація загалом не суперечить КПК. Закон вимагає заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень тільки під час судового розгляду. На досудовому слідстві сторони кримінального провадження необмежені в праві використовувати знання та навички спеціалістів, отримувати від них допомогу.

Під час проведення слідчих дій сторона захисту залежить від позиції сторони обвинувачення (слідчого). Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється через подання слідчому, прокуророві відповідних клопотань. (ч. 3 ст. 93 КПК). Реалізація стороною захисту на практиці такого права є проблематичною. Як свідчить практика, у більшості такі клопотання не задовольняються, і не тому, що вони є безпідставні або невмотивовані, а тому, що проведення цих дій займатиме певний час, а слідчий або обмежений терміном розслідування справи, або проведення цих дій невігідно слідству [3, с. 6]. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання сторони захисту, потерпілому у виконанні будь-яких процесуальних дій повинна виноситися вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а в разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ч. 2 ст. 220 КПК). У цьому випадку ідеться про ініціювання стороною захисту проведення слідчих дій і прогнозовану поведінку слідчого.

Інша справа – залучення стороною захисту спеціаліста, якому сторона довіряє й увєнена в його об'єктивності, компетентності, фаховості, що відповідає принципам міжнародного права (про які згадувалось вище) в процесі проведення слідчої дії, або іншої процесуальної дії. Процесуальних

підстав для заборони такого залучення спеціаліста на етапі досудового розслідування не існує. Складнощі виникають у тому, чи зможе сторона захисту, потерпілий оперативно знайти такого спеціаліста. Офіційних агенств, громадських організацій, які мали б у своєму штаті спеціалістів з різних галузей знань і яких можна залучати до участі в слідчих чи інших процесуальних діях широкому загалу населення невідомі. Порядок залучення стороною захисту спеціаліста при проведенні слідчої дії КПК теж не регламентує.

У КПК передбачені такі випадки залучення спеціалістів у процесі досудового розслідування:

– ч. 1 ст. 226 – допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться в присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря;

– ч. 8 ст. 228 – при пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти;

– ч. 1 ст. 236 – з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів;

– ч. 3 ст. 237 – з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів;

– ч. 2 ст. 240 – за необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста;

– ч. 2 ст. 241 – освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, у разі потреби, за участі судово-медичного експерта або лікаря;

– ч. 1 ст. 245 – у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною, яка звернулася за проведенням експертизи або здійснюється за дорученням суду залученим спеціалістом;

– ч. 1 ст. 266 – дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста;

– ч. 9 ст. 232 – хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної в режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Законодавець не згадує про залучення при цьому спеціалістів, хоча очевидно, що організувати проведення допиту, упізнання в режимі відеоконференції без допомоги спеціаліста слідчому чи судді вкрай складно.

Крім залучення спеціалістів при проведенні слідчих дій, вони можуть залучатися при проведенні *інших процесуальних дій*, а також *інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів*.

Значну допомогу може надати спеціаліст, наприклад, в оцінці висновку експерта. На перший погляд один з таких найпоширеніших експертних досліджень, що проводяться при кримінальних провадженнях як дактилоскопічна експертиза, потребує дуже серйозної оцінки на предмет, скажімо, дотримання вимог закону при виявленні, вилученні слідів рук на місці події, їх направлення на експертизу й дотримання експертом методик

їх дослідження, а також оцінки й значення висновків дактилоскопічної експертизи для кримінального провадження (у доказуванні вини тощо).

У літературі з питань використання знань спеціаліста в кримінальному провадженні зазначалося, що процесуальний закон ніяк не регламентує використання консультацій чи пояснень спеціалістів. Тобто повинен слідчий, суд брати їх до уваги, чи взагалі не звертати на них увагу. Зокрема, суд під час дослідження доказів має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань (ч.1 ст. 360 КПК). Проте КПК не зобов'язує суд реагувати на надані спеціалістом консультації чи пояснення. Якщо непогодження з висновком експерта повинно бути вмотивованим у відповідній постанові, ухвалі, вироку суду (ч.10 ст. 101 КПК), то непогодження з поясненням спеціаліста не має наслідків. При такій ситуації слідчий чи суд довільно на власне бачення ставиться до спеціальних (а в переважній більшості - наукових) знань. На наш погляд, це не сприяє запобіганню упередженого ставлення слідчого й суду, не сприяє законодавчому забезпеченню дотримання прав і законних інтересів сторони захисту в кримінальному провадженні.

Висновки. Використання спеціальних знань при розкритті й розслідуванні злочинів потребує більш детальної законодавчої регламентації. Передусім потребує правових гарантій можливість використання спеціальних знань стороною захисту на всіх стадіях кримінального провадження. По-друге, доцільними є вимоги до суду щодо обов'язкового мотивування відмови, що стосується врахування пояснень, консультацій, наданих спеціалістом, залученим стороною захисту.

Використані джерела:

1. Шило О. Професійний захист як гарантія забезпечення прав і законних інтересів особи в кримінальному судочинстві. / О. Шило, О. Капліна. // Вісник Академії правових наук України. – 2003. - № 1 (32). – С. 125-134

2. Удалова Л. В. Кримінальний процесуальний кодекс України – новий етап у розвитку теорії та практики здійснення кримінального провадження. / Л.Удалова, В.Рожнова. // Право України: юрид. журн. 2013. - № 11. – С. 80-87.

3. Васильчук Я. О. Науково-практичний коментар КПК України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / Я.О.Васильчук та ін. – К. «Центр учбової літератури» - 2015. – 696 с.

Стаття надійшла до редколегії 26.03.2017

Коновалов В. В. Отдельные вопросы участия специалиста в уголовном производстве

В статье рассматриваются процессуальные формы использования специальных знаний в уголовном производстве. Акцентируется внимание на отсутствии законодательного обеспечения права стороны защиты на привлечение специалистов для собирания доказательств, а также их использования в принятии судебного решения. Предлагается внести изменения в криминальное процессуальное законодательство, направленные на то, чтобы

увеличить гарантии соблюдения основ равноправности и состязательности сторон в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: *специалист, специальные знания, формы использования специальных знаний, гарантии прав участников процесса.*

Konovalov V. Some Aspects of Specialist's Participation in Criminal Proceedings

The present article deals with forms of action about using of special knowledge in criminal proceeding. Pay special attention to deficiency of law-making assurance of law of protection side to the involvement of scholars for the collecting evidences and also it's using in performance of a judicial case. There is provided to alter in procedural criminal legislation which are aimed at growth of obligations, adherence principles of equality of humans and adversarial principle of litigators in criminal matter.

If there is possibility of repeating construction without special knowledge during collecting evidences, it will qualify right of defense team to get advisory opinion and technical assistance from expert in criminal procedure.

There is a good reason to consider a constitute of agency, social organization and other structures of independent specialists from different branches of knowledge for assignation sufficient, vocational assistance in coherence with international law to the participants in criminal proceedings.

Key words: *scholar, special knowledge, precedent of using special knowledge, guarantee of the rights of trials participant.*

УДК 343

**В. В. Лисенко,
О. В. Лисенко**

УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ ОСІБ, ОГОЛОШЕНИХ У РОЗШУК, ЯК САМОСТІЙНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У статті розглянуто сучасний стан щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, а також головні проблеми в його організації правоохоронними органами.

Ключові слова: *розшук підозрюваного, обвинуваченого; підстави здійснення розшуку осіб, які переховуються від слідства та суду; організація розшуку підозрюваного, обвинуваченого; недоліки організації розшуку осіб; оперативно-розшукове забезпечення встановлення осіб, оголошених у розшук.*

Постановка проблеми. Щорічно в Україні оголошується в розшук значна кількість осіб, які переховуються від слідства та суду, що в більшості випадків призводить до призупинення досудового розслідування чи розгляду справи в суді та унеможливує притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення. У 2014 р. правоохоронними органами України було оголошено розшук більше 35 тис. осіб, які переховувалися від слідства та суду, зокрема: 461 особа, яка вчинила вбивство, 694 – тяжкі тілесні ушкодження, 116 – зґвалтування, 825 – розбоїв та 1658 – грабежів [1]. Практика свідчить, що окремі особи правоохоронними органами розшуковуються протягом багатьох років (10 років і більше).